

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL DE FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ „COMUNICARE ȘI CULTURĂ”**

A közép-európaiság egzisztenciális és kulturális dimenziói
Dimensiunile existențiale și culturale ale condiției central-europene

Rezumatul lucrării de doctorat

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. VERESS Carol**

**Doctorand:
SZŐCS Krisztina**

**Cluj Napoca
2011**

Cuprins

Mulțumiri	5
Introducere	7
1. Condiția central-europeană ca și problemă filosofică	15
1.1. Europa Centrală și condiția central-europeană	15
1.2. Condiția central-europeană și reflecția filosofică	16
1.3. Despre relevanța gândirii central-europene	18
1.4. Dezvoltarea conceptului de Europă Centrală	23
1.5. Filosofia în Europa Centrală	29
1.5.1. <i>Filosofia austriacă și maghiară la începutul secolului</i>	30
1.5.2. <i>Școala Logică de la Lvov și Varșovia</i>	39
1.5.3. <i>Patočka și Europa Centrală</i>	41
1.6. Ce este Europa Centrală?	48
1.6.1. <i>Europa Centrală ca și loc de argument</i>	48
1.6.2. <i>Europa Centrală ca și întrebare</i>	50
2. Condiția central-europeană ca și problemă hermeneutică	55
2.1. Condiția central-europeană ca experiență hermeneutică	58
2.1.1. <i>Diferența între experiența cognitivă și experiența hermeneutică</i>	58
2.1.2. <i>Caracteristicile experienței hermeneutice</i>	68
2.1.3. <i>Condiția central-europeană ca situație hermeneutică</i>	73
2.1.4. <i>Experiența „centrului”</i>	79
2.1.4.1. <i>Intervalitate</i>	80
2.1.4.2. <i>Problema delimitării</i>	84
2.1.4.3. <i>Situația de joc</i>	87
2.2. Condiția central-europeană ca experiență istorică	92
2.2.1. <i>Experiență și istoricitate</i>	92
2.2.2. <i>Tradiția</i>	97
2.2.3. <i>Condiția central-europeană ca tradiție</i>	105
2.2.3.1. <i>Trecut – prezent; prezent – trecut</i>	106
2.2.3.2. <i>Retorica istorizantă</i>	112
3. Condiția central-europeană ca și experiență de identitate	115
3.1. Conceptul de identitate	115
3.2. Identitatea ca și problemă hermeneutică	121
3.3. Identitatea culturală	127
3.4. Condiția central-europeană ca și identitate	137
3.5. Caracteristicile experienței identitare ale Europei Centrale	146
3.5.1. <i>A fi în criză sau experiența crizei</i>	146
3.5.2. <i>Alteritate, diferență, apartenență</i>	152
3.5.2.1. <i>Apartenența</i>	154

3.5.2.2. Experiența distanței culturale	157
3.5.3. <i>Condițiile dialogului</i>	168
4. Condiția central-europeană și postmodernismul	175
4.1. Noțiunea postmodernului	179
4.2. Condiția central-europeană din perspectivă postmodernă	184
4.3. Condiția central-europeană în mod rizomatic	188
4.3.1. <i>Accidențe, eventualitate</i>	191
4.3.2. <i>Fragmentație, fărâmițare</i>	192
4.3.3. <i>Iluzia unității</i>	193
4.3.4. <i>Există mai multe condiții central-europene</i>	196
4.4. Condiția central-europeană conștientizată	198
4.5. <i>Posturile Europei Centrale</i>	201
5. Pluralitatea culturală central-europeană	207
5.1. O felie din eclecticismul artistic: <i>biedermeierul</i>	208
5.2. Spiritul literar în lumea fragmentată a Europei Centrale	213
Concluzii	217
Bibliografie	223

Cuvinte cheie: condiția central-europeană, central, Europa, problemă hermeneutică, experiență hermeneutică, experiență istorică, tradiție, identitate, cultură, dialog, alteritate, diferență, apartenență, postmodernism, rizomă, fragmentație, fărâmițare, accidentă, eventualitate, pluralitate, eclecticism.

1.) Obiectivele tezei și delimitarea tematicii

Tema lucrării mele o reprezintă condiția central-europeană ca experiență de identitate istorică și hermeneutică prin care devine posibilă explorarea și revelarea dimensiunilor existențiale și culturale ale condiției central-europene. De aceea, scopul central al disertației este problematizarea și interpretarea orizonturilor existențiale și culturale prin cercetarea filosofică. Teza nu are ca scop descrierea relevanței geografice, sociologice, economice ori politice a conceptului de Europă Centrală sau de a da o imagine cuprinzătoare a istoriei acestei regiuni, căci toate acestea le regăsim în discuțiile regionale ale secolului trecut, care prin complexitatea și greutatea lor au abordat și au epuizat în mod suficient această problematică, iar reluarea acestor discuții ar depăși – datorită multitudinii problemelor – limitele unei singure disertații. Din aceste considerente disertația mea nu poate să abordeze tot spectrul problematicii central-europene, nici în privința complexității nici al dificultății acesteia. Analiza și interpretarea vor recurge la anumite perspective geografice, istorice, politice și cultural-istorice ca să surprindă și să dezvăluie acele poziții filosofice prin care identitatea central-europeană prin caracterul ei schimbător și în orizontul experienței ei proprii se evidențiază și devine interpretabilă. Din această cauză, lucrarea va încerca să fie o reflexie asupra procesului spiritual și istorico-cultural în care a apărut Europa Centrală, s-a format și a ajuns să reprezinte specificul unei apartenențe regionale; iar pornind de la conceptul de Europa Centrală vor fi subliniate în special acele dimensiuni care determină experiența asupra lumii, a oamenilor care locuiesc în această regiune. Analiza filosofică a dimensiunilor existențiale și culturale central-europene s-a făcut în trei direcții. În primul rând conceptul de Europa Centrală s-a putut concretiza numai prin sintetizarea într-o anumită măsură a abordărilor geografice, istorice, politice și cultural-istorice, deci am considerat importantă analiza procesului spiritual și filosofico-istoric prin care Europa Centrală se diferențiază

de Vest și Est formându-și un stil anume ca și conștiință regională și conștiință identitară. Un al doilea nivel și mai fundamental al acestei cercetări vine din direcția constituirii experienței central-europene bazată pe elementele intervalității, a tradiției, a identităților, a comunicării, al apartenenței, a diferențelor culturale etc. care sunt privite în prisma paradigmei hermeneutice. Presupunând că metoda hermeneutică va oferi un câmp mai amplu pentru această sinteză în care condiția central-europeană ca o „lume de experiență proprie” poate fi descrisă, interpretată și înțeleasă, am adoptat acest demers. Pe al treilea nivel al analizei m-am orientat spre dovedirea faptului că experiența central-europeană, inclusiv interpretarea identității central-europene – care se organizează ca o diferențiere a etnicității, a culturii și a istoriei – prin pluri- și multiculturalismul inerent nu poate fi redusă la o singură categorie interpretativă. După abordarea filosofico-hermeneutică a problematicii central-europene, analiza se orientează spre evidențierea acelor elemente care contribuie la înțelegerea dialecticii asemănărilor și diferențelor provenite din experiența ființării „în-mijloc”. Prezența paralelă a asemănărilor și a diferențelor a condus la concluzia că condiția central-europeană nu devine accesibilă printr-o interpretare gata făcută, ci prin corespondențe realizate pe mai multe planuri și printr-o fragmentare aflată în contingență și devenire, recreând ambivalența acestor aspecte. Pornind de aici, pe lângă reconstituirea istoriei ideilor regiunii de mijloc central-european, analiza condiției central-europene va deschide calea spre o interpretare a condiției central-europene care nu exclude diferite moduri de apropiere, ci conține de fapt diferitele aspecte ale aceluiași fenomen, prin care putem înțelege dinamica acestui spațiu de „mijloc” a cărei realități diverse, fărămițate, antinomice produc deseori tensiuni, conflicte. Această analiză pe lângă reconstituirea de conținut și a problematizării se va completa metodologic printr-o abordare care încearcă să exploreze și să interpreteze condiția central-europeană ca experiență hermeneutică. În acest fel lucrarea de față, pe lângă dimensiunile istoriei ideilor central-europene, a istoriei filosofiei și a interpretării aspectelor culturale va evoca un nivel fundamental unde paralel cu conceptul de Europă Centrală și inseparabil de el, acesta va lega experiența central-europeană de gândirea hermeneutică.

Conceptul de experiență ca termen operațional al disertației urmărește în primul rând spațiul central-european de „lume proprie” care se manifestă în viața de zi cu zi cu oamenii de aici prin trăire și interpretare, manifestându-se ca o lume a experienței lor.

„Lumea noastră” în contextul acesta va însemna lumea cotidianului care nu se termină într-un eveniment consumat, ci lumea însăși articulându-se în procesul ei de schimbare și avansare. Tematica lucrării pornește de la presupunerea că conștiința apartenenței la o comunitate va defini felul ființării-în-lume și va trasa direcția conceptelor, întrebărilor și identității noastre. Trăind în Europa Centrală ne induce o situație a experienței, prin care definindu-ne ca atare ea va deschide un orizont în jurul nostru, va mărgini infinitul experienței noastre dar va deschide perspectivele posibilităților și interpretărilor dinspre „propria existență”. În acest sens explorarea „existenței proprii” este esențială, ca locuitori ai acestui spațiu, maghiari, cehi, polonezi etc. putem să ajungem numai la analiza unei lumi pe care o locuim care ni-se deschide prin cotidian. Reflecția indivizilor care locuiesc acest spațiu este deci acel „fiind-acasă” al condiției central-europene ca atare, orientat spre experiențele central-europene. Gândurile mai sus menționate au condus la următoarea ipoteză: condiția central-europeană se manifestă pentru cei din spațiul respectiv ca un mediu al experienței, construindu-se din conștiința tradiției, istoriei și culturii comune, dezvoltă orizontul de interpretare, în care locuitorii acestei regiuni asumând unul pe celălalt sau definindu-se chiar împotriva celuilalt își conceptualizează identitatea specifică. Identitatea central-europeană însă va fi afișată și interpretată de memorii, istorii, prelegeri, studii, instituții culturale care au o validitate variată. Spațiile comunicaționale ale acestor variate interpretări vor avea ca rezultat crearea unei conceptualități central-europene multilinguale și complexe. Pornind de la diferitele interpretări ale analizei condiției central-europene ar fi nevoie de un cadru de perspectivă care nu-și va propune o finalitate totalizantă, ci însăși prin esența ei deschisă și neterminabilă va reinterpretă și va redeschide problematica spațiului de „mijloc”.

2.) Schițarea metodei aplicate și structura disertației

În prezenta cercetare am folosit mai degrabă o metodă teoretică și autoreflexivă prin demersuri filosofice interpretative, ca de exemplu perceperea-înțelegerea-reînțelegerea. Caracterul cercetării va fi una de filosofie aplicată, a cărei procedeu metodologic va urma perspectiva hermeneuticii filosofice și a considerațiilor metodologice specifice acesteia. Pe lângă perspectiva hermeneutică, cercetarea reia

tematici filosofice care se leagă de întrebările filosofiei culturii (cultură, identitate colectivă etc.) și de ontologie (ființarea-în-mijloc, limitarea, conștiința ființării-diferite). Aceste contexte presupun totuși acele abordări istorice și geopolitice care au contribuit la formarea conștiinței central-europene de astăzi. Din cauza faptului că problematica central-europeană este luată în discuție și de politologi, istorici, sociologi, critici ai culturii, reprezentanți ai științelor sociale această lucrare va căpăta o direcție interdisciplinară. Lucrarea va dezvolta aceste idei în cinci capitole de bază.

Primul capitol: Condiția central-europeană ca și problemă filosofică

Primul subcapitol (*Europa Centrală și condiția central-europeană*) din procesul cercetării mele am început-o prin formularea diferenței dintre conceptele de „condiția central-europeană” și Europă Centrală. Această mică deviere o consider importantă mai ales din cauză că, deși Europa Centrală se referă la o regiune în centrul Europei, „condiția central-europeană” ascunde un sens mai profund. În urma acestei comparări am ajuns la concluzia că „condiția central-europeană” este un termen colectiv pentru elementele experienței central-europene, a „lumilor” care apar aici, a mentalităților, sentimentelor de viață etc. Subcapitolul intitulat *Dezvoltarea conceptului de Europă Centrală* (1.4) pornind de la conceptul de Europă Centrală va analiza pe scurt acel proces cultural istoric și intelectual în care a apărut conceptul și și-a dobândit conștiința de sine diferită de celelalte părți ale Europei. După scurta reconstrucție a istoriei intelectuale, am trecut la abordarea problematicii filosofiei central-europene. Capitolul *Filosofia în Europa Centrală* (1.5) va prezenta gândirea filosofică specifică Europei Centrale apărute la începutul secolului douăzeci (Cercul din Viena, școala Logică din Varșovia), care se baza pe o experiență a „unității stilistice comune”. Pe parcursul analizelor se ajunge la constatarea că conceptul de condiția central-europeană nu va forma disciplina numită „filosofia central-europenismului”. Comparațiile făcute mai ales de școlile austriece și poloneze de început de secol douăzeci, m-au făcut să descopăr asemănări stilistice (analiza logică, acuratețe conceptuală și precizitatea limbajului etc.) care se dezvoltă din penumbra și influența contextului istoric, politic și cultural. Dacă examinăm prin această lentilă aspectele filosofiei central-europene, atunci ipoteza potrivit căreia spațiul acesta de mijloc n-ar avea o filosofie proprie se dovedește a fi falsă. Dar dacă am dori să

identificăm o direcție anume care s-ar răspândi pe tot spațiul central-european sau o mentalitate filosofică comună, atunci trebuie să ne așteptăm la faptul că filosofia numită central-europeană are niște aspecte care nu pot fi clasificate în toate privințele în spectrul comun central-european.

În subcapitolul *Ce este Europa Centrală?* (1.6) analizez aspectele filosofice care ar putea aborda problematica spațiului de mijloc. În acest subcapitol se va sesiza condiția central-europeană ca întrebare, ca punct de dezbateră și problematică a unui concept care are nevoie de reînțepărări constante. Acest capitol (1.6) pornește de la presupunerea că din moment ce condiția central-europeană în schimbarea ei constantă, dependentă de problematizare, ca un concept care trebuie reinterpretat poartă și sensul reînnoit al tradiției, al structurilor și a experiențelor orizonturilor limitatoare. Iar prin prezența constantă a actului experienței, problema Europei Centrale poate fi considerată o problemă hermeneutică. Presupunerile din finalul capitolului vor semnala dinainte acel cadru de perspectivă din care se vor dezvolta și vor fi interpretabile problematicile care urmează. Focarul dezbaterii, Europa Centrală, prin menținerea șirului de dezbateri va genera apariția și punerea altor întrebări, care apar și se articulează în situații hermeneutice bine delimitate. Prin urmare acest capitol s-a terminat cu concluzia că condiția central-europeană ca problemă filosofică relevantă poate fi abordată mai eficientă din direcția sistemului categorial al hermeneuticii.

Capitolul doi: Condiția central-europeană ca și problemă hermeneutică

A doua parte a lucrării mele va interoga acele situații existențiale cotidiene care se dezvăluie și devin problematice, avantajând perspectiva hermeneutică. Condiția central-europeană ca și problemă hermeneutică se va concentra pe analiza și abordarea detaliată a două segmente principale: condiția central-europeană ca și experiență hermeneutică și respectiv istorică. În acest capitol pornesc de la presupunerea potrivit căreia: experiența central-europeană a cotidianului necesită o atitudine particulară și universală care depășește metoda științelor naturii bazată pe cunoaștere obiectivă. Prin urmare analiza condiției central-europene necesită o perspectivă filosofică care având un aspect cuprinzător și universal se va putea afirma penetrând cele mai diferite experiențe umane și conținuturi existențiale. Această atitudine a particularității și a universalității devine

posibilă prin atitudinea hermeneuticii obișnuită cu această metodă. Conceptul de experiență în sensul hermeneutic va lega părțile independente. Experiența hermeneutică prin prezența ei constantă și pătrunzătoare ne „obligă” să ne însușim perspectiva hermeneutică, de unde lumea în care trăim va deveni interpretabilă. Subcapitolul, *Condiția central-europeană ca experiența hermeneutică* (2.1) se angajează la validarea ipotezei potrivit căreia: experiența formată prin trăire se formează în spațiul central european care în momentul acesta formează orizontul lumii-trăite. Europa Centrală va fi lumea care ne înconjoară, din care pornesc toate experiențele și actele de asamblare a experiențelor. În cadrul capitolelor principale apare analiza conceptuală a subcapitolelor care a servit la încercarea de a surprinde cât mai coerent situația noastră central-europeană. Prima parte (2.1) care pornește de la conceptul de experiență ne va aduce la problema de bază prin analiza experiențelor cognitive și hermeneutice: experiența Europei centrale și analiza rolului experienței în lumea-trăită. Partea a doua *Condiția central-europeană ca experiență istorică* (2.2) s-a concentrat la orizontul trecutului – care răbufnește în prezent – din care se desprind experiențele central-europene și în care se va articula tradiția definitorie al condiției central-europene. Căci omul care își dorește să-și înțeleagă prezentul, ajunge la dobândirea unei cunoștiințe autentice, dacă rămân deschise orizonturile trecutului din interiorul experienței noastre, inclusiv înțelegerea istoriei și tradiției. Este caracteristic formelor de auto-interpretare central-europene: înrădăcinarea în tradiție, întoarcerea spre trecut și istoricizarea venind dintr-o atitudine analitică, iar conștiința nostalgică va determina la rândul ei evoluția idealismului central-european. Din acest motiv spiritualitatea central-europeană – influențată în deosebi de istoricizarea retorică și conștiința nostalgică – am analizat-o din mai multe puncte de vedere. Am pornit din problematica „tradițiilor mixte” bazându-mă pe perspectiva orizontului hermeneutic care se mișcă din trecut spre prezent și din prezent înspre trecut. Capitolele 2.2.1–2.2.3 s-au bazat pe premisa potrivit căreia structurilor trecutului, a tradițiilor care ne influențează li se cuvine un rol în interpretarea prezentului, în cunoașterea și înțelegerea de sine. În acest fel, înrădăcinarea în tradiția central-europeană, drumul constant pe care îl descrie experiența limitată istoric și tradiția ne vor ajuta la cunoașterea și înțelegerea mai amplă a culturii noastre.

Capitolul trei: Condiția central-europeană ca și experiență de identitate

Condiția central-europeană ca și experiență identitară care ne aparține nouă și ne definește, o să analizez în partea a treia. Această parte se construiește pe baza premisei că lumea experiențelor în care trăim și în care ne regăsim ca mediatori are un efect asupra identității noastre proprii și putem presupune că aceste acte de experiență ne formează identitatea. Pe de altă parte condiția central-europeană ca identitate culturală dincolo de politic sau politicile naționale își lărgeste perspectiva spre o dimensiune culturală care conține structurile și formele concurente ivându-se ca „spațiu comunicațional”. Zona condiției central-europene înțeleasă ca spațiu comunicațional – prin faptul că pregătește condițiile înrădăcinării diferitelor structuri și forme – va rezulta într-o multitudine de interacțiuni, unde nu numai înțelegerea reciprocă devine posibilă ci și respingerea alterității și intoleranța. Structurile antinomice prezente în Europa Centrală, diferențele și alteritățile au condus la următoarea întrebare: „ar fi posibilă reducerea diferențelor generate din aceste procese culturale bazate pe o colaborare diplomatică?” sau „este posibil dialogul între „celălalt” și al „nostru”?”.

Analizând experiența condiției central-europene am ajuns la trei concluzii de bază: 1) Discursurile care propagă unitatea identității central-europene sunt complexe și stratificate: prin acesta înțeleg faptul că auto-definirea acestei identități nu poate să fie înțeleasă printr-o singură dimensiune interpretativă. Identitatea culturală a Europei Centrale se poate încadra într-o unitate numai prin înțelegerea noastră și se va articula prin percepția și experiența identității comunitare în continuă reinterpretare. 2) Potrivit celei de al doilea concluzii, identitatea central-europeană este un rezultat al creării identității narrative și a păstrării acesteia, în special prin sublinierea rupturii grupurilor „noi” de „ei”. Distanțarea lui „noi” de „ei” va conduce la conflictele adâncite a „diferențelor” și a „alterităților”. 3) Concluzia la finalul capitolului trei, *Condițiile dialogului* (3.5.3), este o încercare de apropiere a distanțelor și a problemelor de comunicare provenind din „diferențe” și „alterități”. Acest aspect se bazează pe convingerea că Europa Centrală va avea șansa să-și calmeze tensiunile interioare dacă idealitatea sa nu se va orienta spre dizolvarea „alterităților” și „diferențelor”. Ea mai degrabă propune înțelegerea „diferențelor” și deschiderea spre „alterități”. Acest schimb de atitudine este posibil deschiderea „propriului”, recunoașterea alterității celuilalt, a

cunoașterii și a acceptării acestuia. Acel „propriu” poate fi autentificat prin deschiderea spre afirmarea lumii experienței celuiilalt. În scopul realizării cadrului pentru un dialog cultural am propus cercetarea unei situații hermeneutice. Pe drumul spre înțelegerea sinelui printr-un posibil dialog se pune accentul pe dizolvarea prejudecăților personale. Întrebarea ce se pune în urma conflictelor și crizelor central-europene – care urmăresc posibilitatea realizării unui dialog – înfăptui într-o situație specifică dialogului hermeneutic al „spațiului comun”, devenind posibilă întâlnirea non-conflictuală al lui „Eu” și „Tu”. Această atitudine hermeneutică oferă posibilitatea acceptării reciproce a *Eu*-lui și al *Celuiilalt*, bazându-se pe cooperare și reciprocitate ca în procesul de traducere și coordonare al „spațiului comun” schițat de Homi Bhabha.

Capitolul patru: Condiția central-europeană și postmodernismul

În capitolul patru, cercurile concentrice în perpetuă mișcare ale condiției central-europene, le analizez cu o perspectivă postmodernă care nu se concentrează pe dizolvarea diferențelor, ci se străduiește să le întărească și să le înțeleagă. În acest capitol pornesc de la presupunerea potrivit căreia construcția sistematică a condiției central-europene bazată pe pluralism, accidental sau fărâmițare va produce o structură similară a postmodernului caracterizat prin integrarea a multor puncte de vedere. Primul subcapitol *Noțiunea postmodernului* (4.1) se ocupă de geneza ideilor postmoderne și de concepțiile despre aceasta. În subcapitolul următor (4.2–4.4) cercetez apropierile posibile dintre multitudinea ideologiilor central-europene cu o structură postmodernă. Cum interpretăm construcția fină, direcțiile diferite, varietatea condiției central-europene? Care sunt acele direcții, structuri prin care poate fi înțeleasă și prezentată conceptualitatea acesteia?

Acest capitol va pune în altă lumină concepția percepută ca unitară a condiției central-europene și va aduce în prim plan că Europa Centrală este de fapt prezența unor lumi diferite (națiuni, culturi, subculturi) care se constituie ca și *Unul* sub numele colectiv de Europă Centrală. Europa Centrală percepută ca o lume *unitară* poartă numai în nume conceptul ei *unitate*, căci în realitate ea este fundamentul experienței central-europene și se formează din contradicțiile lumilor multiple care se intersectează des. Analizând formele experiențelor central-europene am ajuns la concluzia, că dimensiunea central-europeană este unitară numai prin aparență, căci se bazează pe varietatea rizomelor, a

lumii lor pluraliste și prezentă peste tot. Modalitatea lor este determinată de conceptele contradictorii, de păreri, atitudini, sisteme de valori multiple, prezența simultană a definițiilor diferite, atmosfera pluralistă, fărâmițarea, fragmentarea, accidentalul, eventualitatea, imposibila conceptualizare, neclaritate și labirintul terminologic. Acestea m-au condus la concluzia că condiția central-europeană generează structuri asemănătoare cu cele ale postmodernismului. Pentru a demonstra acest lucru, am analizat separat conceptul de postmodernism, privind evoluția ei diversă, iar apoi l-am comparat cu formele condiției central-europene. Ca să pot ilustra mișcarea concentrică a acestei condiții – în formă de cerc care se mișcă în toate direcțiile – am adoptat metoda perspectivei rizomatice cunoscută la autorii Deleuze și Guattari. Rizoma neagă concepțiile lineare și încearcă să prezinte aceea nedumerire conceptuală aparent haotică care ne preocupă și în cazul structurii pluraliste a condiției central-europene. Considerată un efect al postmodernului, rizoma este structurată centripetal în forma unui cerc ca și condiția central-europeană. Prin ansamblul elementelor eclecticice ale structurilor rizomatice se poate observa și prezența condiției central-europene. Asta ne duce la concluzia că nu există o condiție central-europeană monolitică ci mai multe central-europenisme.

Condiția central-europeană conștientizată (4.4) este subcapitolul în care subliniez presupunerea mea potrivit căreia condiția central-europeană și postmodernitatea au o construcție asemănătoare. În acest capitol am ajuns la concluzia că Europa Centrală funcționează și ca o conștiință de sine pentru Europa. Ca influență a discursului care propagă aparența unității s-a făcut o recunoaștere și acceptare – consecință a unei vaste literaturi apărute între timp – că aceea conștiință de sine care apare existențială și constitutivă în discursul european duce la interpretări așa de variate încât se va ajunge inevitabil la accepțiuni diferite și la dezbateri. Această precizare ne aduce la recunoașterea că în discursul central-european nu mai există numai o cunoaștere de sine constitutivă sau existențială, ci mai multe realități, iar narațiunile diverse, interpretările diferite relevă un haos tipic postmodernului. Haosul, starea tranzitorie și interpretările multiple vor demonstra că Europa Centrală nu e o unitate monolitică, ci o realitate multiplă în centrul Europei. O realitate cu mai multe dimensiuni, prin a cărei interpretări însăși postmodernitatea capătă relevanță. Pentru prezentarea acestei diversități cel mai

adekvat instrument o reprezintă dimensiunea culturală, căci diversele condiții central-europene se recunosc cel mai pronunțat în artă și în literatură. Condiția central-europeană poate apărea în înfățișarea unui Biedermeier, unei rotunde, unui roman Hrabalian, unei nuvele de Kundera, ca și postcomunism sau chiar ca postcolonialism (4.5). Toate acestea relevă o punte, o perspectivă de acces la conceptele central-europenismului și a felul ei de a fi.

Capitolul cinci: Pluralitatea culturală central-europeană

În partea a cincea am încercat să ilustrez scurt diversitatea culturii fragmentate prin Biedermeier, Kafka, Kundera, Hrabal și a altor forme de artă. Partea a cincea care conține două subcapitole (5.1, 5.2) este destinată ilustrării caracteristicilor în continuă dispariție și apariție a condiției central-europene. Aici o să fac o mică deviere pentru a analiza eclecticismul artistic și a stării fragmentare a literaturii central-europene. Analiza nu este una amplă ea schițează numai câte un element a condiției central-europene. Examinarea condiției central-europene se axează pe analiza filosofiei și culturii dar nu are ca scop caracterizarea tuturor dimensiunilor, genurilor, perspectivelor, stilurilor în detaliu. Acest capitol s-a restrâns la câteva elemente ale condiției central-europene, în special la aspectele care se dezvăluie prin orizontul de experiență de „interpretare” și de „înțelegere” ai oamenilor care trăiesc aici. Amestecul curenților artistice și literare au dus la accentuarea specificului postmodernist de eclecticism și de fărâmițare. Amalgamul caracteristicilor găsite indică realitatea condiției central-europene, fărâmițarea ei postmodernistă. Iar diferitele dimensiuni ale însușirilor condiției central-europene conțin printre altele: arta eclectică central-europeană, nuvelele scurte, rolul cultural deosebit de important al evreilor din acest spațiu, Biedermeier-ul, dar lista ar putea continua cu barocul, influența lui în spațiul german, romanele scurte cehe, proza maghiară sau chiar muzica lui Bartók.

3.) Concluzii

În urma analizelor și comentariilor de mai sus am putea însuma următoarele concluzii: 1) fiindcă experiența noastră se formează în orizontul situației central-europene, care fie micșorează, fie lărgeste orizontul experiențelor în această regiune. Ea va limita și determina formarea experiențelor umane, conștiința de a fi parte a unei comunități iar modelele ei vor influența modul ființării-în lume, ne vor limita conceptele, întrebările și identitatea. 2) Condiția central-europeană este aparent unitară și își formează un caracter prin tradiție comună, istorie, cultură care tocmai prin apartenența la o comunitate se va diferenția de „ceilalți”, creând astfel o identitate colectivă bazată pe o narațiune. Ideea central-europeană percepută ca unitate va avea ca efect o conștiință neclară care tocmai prin contradicțiile și dificultățile de definire se va ajunge la un labirint terminologic. 3) Prin dimensiunea filosofică am analizat conceptul de condiție central-europeană legată de gândirea hermeneutică, a stării tranzitorii și deschiderea spre orizontul multiplelor interpretări. Am ajuns la concluzia că ieșirea din confuzia terminologică a condiției central-europene va surveni prin recunoașterea că Europa Centrală nu este o formă de conștiință bazată pe o structură monolitică unitară, ci o atmosferă care contopește o mulțime de lumi, lăsând loc contradicțiilor, a sistemelor de valori care pot fi surprinse prin lumea central-europeană fărâmițată sau prin structura ei în desprindere. Aceste structuri care se leagă, se lipsesc una de cealaltă dau impresia că există o singură condiție central-europeană, dar în realitate, există multe la un moment dat. Ca și ultimă concluzie putem preciza că acele lumi central-europene care se tolerează sau se exclud, creează condițiile pentru dialogul categoriilor „eu”, „el” și „alții”. Interacțiunile dintre experiențele diferitelor lumi se intersectează și se definesc conducând la diferitele interpretări a condiției central-europene menținută în perpetuă mișcare. Definiția condiției central-europene nu se va dizolva într-o totalizare sumară, în schimb ea va persista într-o stare tranzitorie prin noi, pentru că se va schimba și va fi re-gândită. În acest fel cercetarea condiției central-europene va deschide orizontul altor posibilități de a interoga și de a re-interpreta.

Mulțumiri

Teza aceasta este rezultatul colaborării multor persoane. Mulțumesc tuturor celor care m-au susținut în realizarea ei. În primul rând îi mulțumesc conducătorului meu de doctorat prof. univ. dr. Veress Carol pentru îndrumarea științifică competentă. Mulțumesc echipei de management POSDRU pentru suportul financiar.

Lucrarea de doctorat a fost finanțată din Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, contract nr: POSDRU/6/1.5/S/4: „Studii doctorale, factor major de dezvoltare al cercetărilor socio-economice și umaniste”.

Bibliografie selectivă

1. Anderson, Benedict: *Imagined communities: reflections on the Origin of Spread of Nationalism*. Verso, New York, London, 1991.
2. Artmann H. C., Esterházy Péter, Kiš Danilo, Konrád György, Limonov Edward, Magris Claudio, Milosz Czesław, Rummo Paul-Eerik, Mészöly Miklós, Michnik Adam: Europa Centrală – Identitate și cultură. In: Adriana Babeți–Cornel Ungurenu (ed.): *Europa Centrale. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
3. Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999.
4. Bariska István Mihály: *Közép-Európa hosszú árnyéka*. ISES füzetek, Szombathely-Kőszeg, 2007.
5. Bemington, Geoffrey: Postal politics and the institution of the nation. In: Homi K. Bhabha (ed.): *Nation and Narration*. Routledge, 1990.
6. Benwell, Bethan–Stokoe, Elizabeth: *Discourse and identity*. Edinburgh University Press. 2002.
7. Berend T. Iván: *Kisiklott történelem. Közép- és Kelet- Európa a hosszú 19. században*. História, MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2003.
8. Bertens, Hans: The Postmodern *Weltanschauung* and its Relation with Modernism. In: Joseph P. Natoli, Linda Hutcheon (eds.): *A Postmodern reader*. SUNY Press, 1993.

9. Bhabha, Homi K.: Culture's In-Between. In: Stuart Hall–Paul du Gay (ed.): *Questions of Cultural Identity*. SAGE, 1996.
10. Bhabha, Homi K.: Narrating the Nation. In: Homi K. Bhabha (ed.): *Nation and Narration*. Routledge, 1990.
11. Bibó István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. I. kiadás Új Magyarország kiadása, Budapest, 1946.
12. Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. I. kötet (1935–1944), Budapest, Magvető, 1986.
13. Bojtár Endre: *Kelet-Európa vagy Közép-Európa?* Századvég, Budapest, 1993.
14. Bondy, François: Elmélkedés a Kelet és Nyugat közös kultúrájáról. In: *Világosság*. 1989/8–9.
15. Buden, Boris: Kulturfordítás és hibriditás. In: *Magyar Lettre Internacional*. 51. 2003.
16. Burmeister, Hans-Peter: Möglichkeitsinn und Wertezelfall. Mitteleuropa als deutsche Frage. In: Hans-Peter Burmeister, Frank Boldt, György Mészáros: *Mitteleuropa, Traum oder Trauma?: Überlegungen zum Selbstbild einer Region*. Edition Temmen, 1988.
17. Busek, Erhard: *Az elképzelt Közép-Európa*. Budapest, 1992.
18. Călinescu, Matei: From the One to the Many. Pluralism in today's thought. In: Ingeborg Hoesterey (ed.): *Zeitgeist in Babel: the postmodernist controversy*. Indiana University Press, 1991.
19. Csáky Moritz: A kommunikációs térként értett kultúra. In: *Irodalomtörténet*. ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet. Magyar Tudományos Akadémia–Ráció Kiadó. 2010/1.
20. Dahn, Helmut – Ignatov, Assen: *Gesichte der philosophischen Traditionen Osteuropas*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1996.
21. Deleuze, Gilles–Guattari, Félix: Introduction: Rhizome. In: Gilles Deleuze, Félix Guattari: *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*. Continuum International Publishing Group, 2004.
22. Eriksen, Hylland Thomas: *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. Boulder, Pluto Press, London, 1993.
23. Erős Ferenc: Identitás és modernizáció. In: Erős Ferenc (szerk.): *Megismerés, előítélet, identitás*. Új Mandátum, Budapest, 1998.

24. Gadamer, Hans-Georg: "The Universality of the Hermeneutical problem". In: *Philosophical Hermeneutics*. (Trans. David Linge), University of California Press, 1976.
25. Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer: Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.
26. Gadamer, Hans-Georg: *Das Erbe Europas*, Frankfurt a.M., Suhrkamp, 1989.
27. Gadamer, Hans-Georg: The Diversity of Europe: inheritance and Future. In: Dieter Misgeld, Graeme Nicholson (eds.): *Hans-Georg Gadamer on education, poetry, and history: applied hermeneutics*. SUNY Press, 1992.
28. Gadamer, Hans-Georg: Citizen of Two Worlds. In: Graeme Nicholson (eds.): *Hans-Georg Gadamer on education, poetry, and history: applied hermeneutics*. SUNY Press, 1992.
29. Gerő András: Közép-Európa kulturális öröksége. In: *Európai utas*. 2005/1.
30. Hall, Stuart – Gay, Paul du (eds.): *Questions of Cultural Identity*. SAGE, 1996.
31. Hall, Stuart: Cultural identity and diaspora. In: Williams Patrick – Laura Chrisman (ed.): *Colonial Discourse & Postcolonial Theory: A Reader*. Harvester Wheatsheaf, 1993.
32. Haller, R.: Es gibt einer österechischer Philosophie. In: R. Haller: *Fragen zu Wittgenstein und Aufsätze zur österechischen Philosophie*. Rodopi, Amsterdam, 1986.
33. Hanák Péter: Közép-Európa keresi önmagát. In: *Liget* 1988/1.
34. Hassan, Ihab: Toward a Concept of Postmodernism. In: Joseph P. Natoli, Linda Hutcheon (eds.): *A Postmodern reader*. SUNY Press, 1993.
35. Hobsbawm, Eric: Inventing Traditions. In: Eric Hobsbawm– Terence O. Ranger (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
36. Ionesco, Eugène: Imperiul Austro-Ungar – Precursor al confederației Europei Centrale? In: Adriana Babeți–Cornel Ungureanu (ed.): *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
37. Ivask Ivar: Coloana infinită. Milosz și literatura Europei răsăritene. In: Adriana Babeți–Cornel Ungureanu (ed.): *Europa Centrale. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
38. Johnston, William M.: *The Austrian mind: an intellectual and social history, 1848-1938*. University of California Press, 1983.

39. Judt, Tony: *Redescoperirea Europei Centrale*. (17–42.), Jacques Le Rider: *Încercare de istorie semantică* (72–80.), Michel Foucher: *Fragmente de Europa: unificări și facturi*. (98–101.) In: Adriana Babeți–Cornel Ungurenu (ed.): *Europa Centrale. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
40. Kiš, Danilo: Változatok közép-európai témákra. In. Módos Péter (szerk.): *Közép-európai olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
41. Kiss Endre: Közép-Európai tudat tegnap és ma. In: *Európai utas*. 2001/1.
42. Košík, Karel: Mi Közép-Európa? In: *Magyar Filozófiai Szemle*. 1993/3–4.
43. Kundera, Milan: Tragedy of Central Europe. In: *New York Review of Books*. Vol. 31, nr. 7, April 26. 1984.
44. Lemberg, Hans: Osteuropa, Mitteleuropa, Europa. Formen und Probleme der „Rückkehr nach Europa”. In: *Der Umbruch in Osteuropa*. (Hrsg.) Jürgen Elvert, Michael Salewski. Stuttgart. 1993.
45. Losonczi Alpár: *Európa-dimenziók*. Forum Könyvkiadó. 2002.
46. Lyotard, Jean-Francois: *Condiția postmodernă*. Idea Design & Print Editură, 2003.
47. Moore, David Chioni: Is the Post- in Postcolonial the Post- in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique. In: Violeta Kelertas (ed.): *Baltic postcolonialism*. Rodopi, 2006.
48. Naumann, Victor: Între identitate culturală și iluzie politică. In: Adriana Babeți–Cornel Ungurenu (ed.): *Europa Centrale. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
49. Nyíri J. Kristóf: *Európa szélén*. Kossuth Könyvkiadó, 1986.
50. Patočka, Jan: Mi a cseh? In: *Mi a cseh?* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1996.
51. Phillips, Mark Salber: What Is Tradition When is not 'Invented'? In: Mark Phillips, Gordon J. Schochet (eds.): *Questions of tradition*. University of Toronto Press, 2004. 3–4.
52. Poli, Roberto: In itinere. Pictures from Central European Philosophy. In: Roberto Poli (ed.): *In itinere. European cities and the birth of modern scientific philosophy*. Rodopi, Amsterdam, 1997.
53. Ricoeur, Paul: Universal Civilization and National Cultures. In: uő. *History and truth*. Northwestern University Press, 1992.

54. Rider, Jacques Le: Un concept cu geometrie variabilă. In: Adriana Babeți–Cornel Ungureanu (ed.): *Europa Centrale. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
55. Risser, James: *Hermeneutics and the voice of the other: re-reading Gadamer's Philosophical hermeneutics*. SUNY Press, 1997.
56. Schöpflin György: *Az identitás dilemmái. Kultúra, állam, globalizáció*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2004.
57. Schorske, Carl E.: *Fin-de-siècle Vienna: politics and culture*. CUP Archive, 1981.
58. Stiftung, Ebert Friedrich: *Die blockierte Vergangenheit: Nachdenken über Mitteleuropa*. Argon, 1987.
59. Ungureanu, Cornel: Postfață. Europa Centrală și Europa periferiilor (Secțiuni pentru o carte necesară). In: Adriana Babeți–Cornel Ungureanu (ed.): *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*. Polirom, Iași, 1997.
60. Veress Károly: A közép-európaiság lehetőségéről. In: Csák László szerk.: *Európa közepe –Közép-Európa?* Librarius, Szeged–Kecskemét, 2000.